

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

SYKETTÄ SUOMEN SYDÄMESTÄ KESKI-SUOMEN ALUEELLINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA 2014–2020

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	2
1. Keski-Suomen maaseudun kehittämisen strategia 2014–2020.....	3
1.1 Kehittämisen peruseriaatteen 3	3
1.2 Painopistevalinnat ja strategiset tavoitteet.....	4
1.2.1 Uudistuva yrittäjyys	5
1.2.2 Monimuotoinen maaseutuasuminen	5
1.2.3 Metsistä on moneksi	5
1.2.4 Potkua maatalousyrittämiseen	5
1.3 Paikallisesti painottuvat kehittämisteemat	6
1.3.1 Nuoret maaseudun voimavaraksi	6
1.3.2 Lähitalouden Keski-Suomi.....	6
1.3.3 Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen voimavaraksi	6
1.4 Keski-Suomen maaseudun kehittämisen strategiset kumppanuudet.....	7
2 Keski-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 toteuttaminen.....	7
2.1 Uudistuva yrittäjyys	7
2.2 Monimuotoinen maaseutuasuminen	8
2.3 Metsistä on moneksi.....	9
2.4 Potkua maatalousyrittämiseen.....	10
2.5 Keski-Suomen alueellisten painopisteiden suhde EU-prioriteetteihin	12
2.6 Valintakriteerit	12
2.7 Maaseutualueen määrittäminen ja yritystukien kohdealue.....	12
2.8 Toimenpiteiden tulosten mittaaminen.....	13
3. Rahoitus	13
4. Alueen ohjelmien yhteensovitus ja työnjako.....	14
4.1 ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien työnjako.....	14
4.2 Maaseutuohjelma ja rakennerahasto-ohjelmat – yhteistyö Keski-Suomessa.....	14
4.3 Maakuntastrategia sekä muut maakunnalliset strategiset linjaukset	15
5. Läpileikkaavat teemat.....	16
6. Suunnitelman alueellinen valmistelu.....	16
7. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman alueellinen toimeenpano ja päätöksentekojärjestelmä	17
LIITE 1. Keski-Suomen erilaiset maaseutualueet	18
LIITE 2. Kaupunki-maaseutualueen raja Keski-Suomessa	19
LIITE 3. EU-prioriteettien ja Keski-Suomen valintojen kohtaaminen.....	20
LIITE 4. Toimenpidekokonaisuuksien arviointi.....	21

Keski-Suomen alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

Esipuhe

Keski-Suomen alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020 on jatkoa syksyllä 2012 valmistuneelle Keski-Suomen alueelliselle maaseudun kehittämisstrategialle 2014-2020. Se ohjaa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toteutusta Keski-Suomessa.

Alueellisen strategian ja -suunnitelman valmistelu on tehty avoimella ja osallistavalla menettelyllä. Työhön on osallistunut laaja joukko maaseudun toimijoita: yrittäjiä, kehittäjiä, rahoittajia, asukkaita, järjestöväkeä sekä tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden edustajia. Prosessin aikana järjestettiin useita työpajoja ja yleisötilaisuuksia sekä toteutettiin maaseudun kehittämistä koskevia avoimia sekä kohdennettuja kyselyjä.

Suunnitelman johtavana teemana on maaseudun elinkeinotoiminnan edistäminen ja sen myötä uusien yritysten ja työpaikkojen luominen. Kohderyhmistä haluamme nostaa esille erityisesti nuoret yrittäjät ja yrittäjäksi aikovat.

Haluamme myös lisätä maaseudun asukkaiden, erityisesti lasten ja nuorten vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia oman elinympäristön kehittämisessä sekä parantaa maaseutualueidemme asumisviihtyvyyttä ja houkuttelevuutta, myös nuorten aikuisten ja perheiden sekä potentiaalisten paluumuuttajien silmissä.

Toimintatavoissamme haluamme mahdollisuuksien mukaan toteuttaa kokeilukulttuuria. Kokeilut voivat koskea toimenpiteiden sisältöjä ja ”vanhojen teemojen” rajojen rikkomista ja venyttämistä, mutta mahdollisuuksien mukaan myös uudenlaisia toimintatapoja ja hallinnollisia menettelyjä.

Kannustamme toimijoita hakeutumaan aktiivisesti yhteistyöhön, myös alueemme rajojen yli. Yhteistyö naapurimaakuntien kanssa on monissa teemoissa luontevaa. Myös kansainvälistyminen kuuluu suunnitelmaamme.

Suunnitelman toteutusta ohjaavat ”ylhäältä annettuina” EU:n ja kansalliset säädökset sekä Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma-asiakirja (kaikkia edellä mainittuja ei tätä kirjoitettaessa ole vielä vahvistettu). Niissä annetut määräykset ja ohjelmakauden aikana tapahtuvat muutokset vaikuttavat osaltaan tämän suunnitelman toteutusmahdollisuuksiin.

Kehittämissuunnitelman laatimista on ohjannut Keski-Suomen ELY-keskuksen kutsuma ohjausryhmä. Suunnitelman kirjoitustyöstä suurimman osan on ansiokkaasti tehnyt MMM *Varpu Savolainen* Jyväskylän ammatti- korkeakoulun Luonnonvarainstituutista, mistä hänelle lämpimät kiitokset.

Kiitämme myös kaikkia valmistelutyöhön sen eri vaiheissa osallistuneita maaseudun asukkaita, toimijoita ja viranomaisia.

Toivomme, että tämä suunnitelma toimii hyvänä työkaluna kehittämistoimien suunnittelussa ja valmistelussa!

Jyväskylässä 8.10.2014

Ulla Mehto-Hämäläinen
Yksikön päällikkö

Veli Koski
Maaseutuasiantuntija

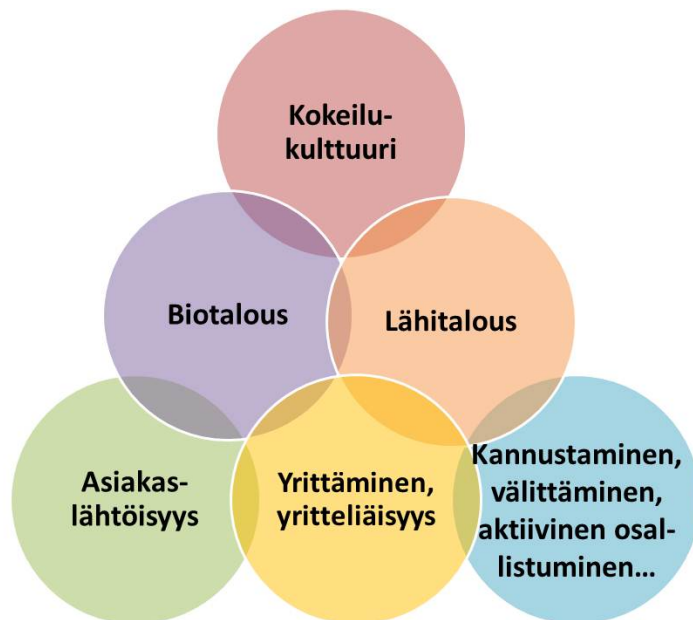
1. Keski-Suomen maaseudun kehittämisen strategia 2014–2020

Keski-Suomen maaseudun visio on muotoiltu seuraavasti:

Keski-Suomen maaseutu tunnetaan yrittäjyyteen kannustavana, inhimillisenä toiminta- ja asuinympäristönä, jossa osaamista ja voimavaroja hyödynnetään tehokkaasti monenlaisten toimeentulovaihtoehtojen perustana.

1.1 Kehittämisen peruseriaatteen

Syksyllä 2012 laaditussa Keski-Suomen maaseudun kehittämisen strategiassa esitetyt ”olympiarenkaat” jalostuivat suunnitelman valmistelun yhteydessä ”kehittämisen keoksi” (kuva 1). Valituilla kuudella maaseudun kehittämisen peruselementillä haluamme viestittää sitoutumistamme tärkeinä pitämiimme periaatteisiin, toimintatapoihin ja teemoihin.

Kuva 1. Maaseudun kehittämisen peruselementit Keski-Suomessa, ”kehittämisen keko”.

Keski-Suomi haluaa profiloitua **kokeilukulttuurin maakuntana**. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että tartumme kehittämistyössä ennakoluulottomasti uusiin avauksiin ja uskallamme ottaa harkittuja riskejä. Siirrymme suunnittelemalla kehittämisestä kokeilemalla kehittämisen suuntaan. Raikkaan ja rohkean tekemisen meininkiin, kokeilukulttuurin, nostammekin ykköseriaatteksemme ohjelmakaudella 2014-2020.

Korostamme **asiakaslähtöistä ajattelua** kehittämisen lähtökohtana. Kannustamme etsimään aktiivisesti uusia asiakkaita, markkinoimaan ja myymään tuotteita ja palveluita myös rajojemme yli. Meillä on jo nykyisin kiinnostavaa, korkealaatuista ja monipuolista tarjottavaa ja potentiaalia tarjontamme edelleen kehittämiseen.

Haluamme edistää **yrittämistä ja yritteliäisyyttä**. Kestävän ja työllistävän kasvun kannalta alueen omien luonnonvarojen hyödyntäminen, omien raaka-aineiden jalostaminen sekä pienet yritykset ovat avainasemassa.

Tavoitteenamme on, että Keski-Suomi olisi **kannustava ja välittävä sekä aktiivisten kansalaisten maakunta**. Haluamme pitää hyvää huolta kaikista maaseudun asukkaista. Kannustamme nuoriamme osallistumaan, vaikuttamaan ja yrittämään. Hyödynnämme aktiivisesti myös maahanmuuttajiemme osaamista ja verkostoja.

Keski-Suomi on vahvan **biotalouden maakunta** ja maaseutu on maakuntamme ”hyvinvoinnin bioydin”. Omien luonnonvarojemme hyödyntämisessä pyrimme mahdollisimman korkean lisäarvon tuottamiseen. Biotalous tarkoittaa myös luontolähtöisten aineettomien ja sosiaalisten arvojen huomioimista.

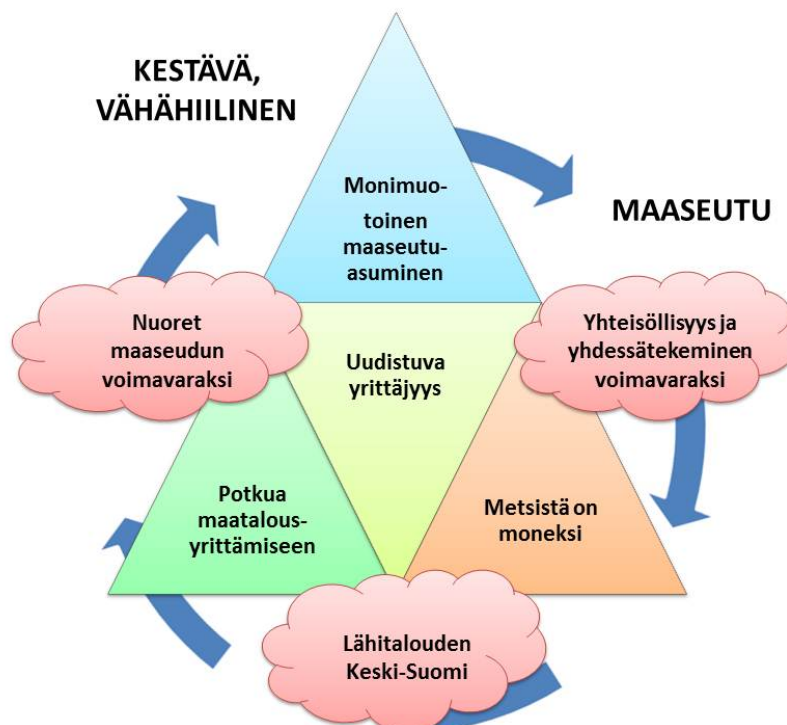
Haluamme edistää **lähitaloutta**. Sitoudumme tukemaan niin aineellisten lähituotteiden kuin myös aineettomien lähipalveluiden, esimerkiksi vihreän hoivan tuottamista sekä lähitason yhteistyön syntymistä ja kehittämistä. Erityisesti Leader-toiminnalla parannamme paikallisia selviytymismahdollisuuksia sekä edistämme monimuotoista lähiyhteistyötä. Lähitalous tarkoittaa myös sitä, että itse arvostamme ja hyödynnämme omia tuotteitamme ja palveluitamme sekä tarjoamme niitä myös vieraillemme. Lähitalous kulkee käsi kädessä myös kansainvälistymisen kanssa.

1.2 Painopistevalinnat ja strategiset tavoitteet

Strategiassamme olemme valinneet ohjelmakaudelle 2014–2020 edellä kuvatut periaatteet, jotka konkretisoituvat seuraaviin kehittämisen painopisteisiin: **Uudistuva yrittäjyys**, **Monimuotoinen maaseutuasuminen**, **Metsistä on moneksi** sekä **Potkua maatalousyrittämiseen**. Kaikkia teemoja yhdistää pyrkimys kohti hyvää ympäristöä, vähähiilistä taloutta ja resurssiviisautta (kuva 2).

Alueellisessa suunnitelmassa tärkeitä ja erityisesti paikallisuutta korostavia teemoja ovat **Nuoret maaseudun voimavaraksi**, **Lähitalouden Keski-Suomi sekä Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen voimavaraksi**. Keski-Suomessa etenkin Leader-ryhmät edistävät näihin kokonaisuuksiin liittyviä tavoitteita. Nuoriso-, lähitalous- ja yhteisöllisyysnäkökulma ovat samalla läpileikkaavia periaatteita, joita viemme eri tavoin eteenpäin esimerkiksi maaseutuasumista tai -yrittäjyyttä koskevissa toimenpiteissä (kuva 2).

Painopisteiden valinta perustuu strategian valmistelun yhteydessä laadittuun nykytilan analyysiin, tehtyjen kyselyiden sekä lukuisten työpajojen tuloksiin. Taustalla ovat maaseutualueidemme omat vahvuudet ja voimavarat sekä toisaalta toimintaa rajoittavien tekijöiden ja toimintaympäristön muutosten aiheuttamat kehittämistarpeet.

Kuva 2. Maaseudun kehittämisen painopisteet Keski-Suomessa.

1.2.1 Uudistuva yrittäjyys

Kannattava ja uutta luova yritystoiminta on Keski-Suomelle kohtalonkysymys. Tarvitsemme kipeästi uusia yrityksiä ja uusia työpaikkoja. Uudenlaisen yhteistyön ja työn tekemisen mallit mm. toimialojen rajapinnoilla, kokeilemisen kulttuuri, asiakaslähtöisyyden korostaminen sekä uusien markkinoiden ja ”maaseutukysynnän” tunnistaminen voivat synnyttää uudentyyppistä yrittäjyyttä Keski-Suomen maaseutualueille. Haluamme edistää paikallisista vahvuuksista ponnistavaa mutta mahdollisuuksien mukaan jopa kansainvälisesti toimivaa globaalia yrittäjyyttä, yritysten kasvuhakuisuutta ja verkostoitumista. Lisäksi haluamme kannustaa rohkeisiin, mutta harkittuihin kokeiluihin. Hakeudumme aktiivisesti erilaisiin kansallisiin ja myös kansainvälisiin kokeiluihin. Haluamme olla yrittämisen edistämässä tiennäyttäjää ja rohkeasti kokeileva maakunta.

Keski-Suomen monipuoliset ja runsaat luonnonvarat ovat suuri voimavara. Kannustamme niiden entistä monipuolisempaan hyödyntämiseen, tuotteistamiseen ja uudenlaisten palveluiden tuotoiluun. Esimerkiksi luonto- ja ympäristölähtöisten aineettomien palveluiden kehittämisessä piilee suuri potentiaali, kun rohkeasti etsimme uusia asiakkaita. Näemme suuria mahdollisuuksia mm. matkailussa ja Green Care -toiminnassa. Haluamme lisäksi nostaa ruokaketjun omana kokonaisuutenaan kehittämistoiminnan keskiöön.

1.2.2 Monimuotoinen maaseutuasuminen

Elävä maaseutu tarvitsee asukkaita. Työn ja asumisen yhdistäminen, etätyöpisteet sekä monipuoliset ja vaihtoehtoiset asumismuodot voivat lisätä muuttovirtaa maaseudulle, kunhan perusinfrastruktura pidetään huolta. Kestävä ja monimuotoinen maaseutuasuminen on tärkeä tavoitteemme. Haluammekin eri tavoin vaikuttaa positiivisesti maaseutuasumista koskevaan yleiseen ilmapiiriin. Haluamme myös lisätä maaseudun vakituisten asukkaiden, vapaa-ajan asukkaiden ja maaseudulla vierailevien välistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä. Pidämme hyvää huolta myös ”vanhoista” kirkonkyläistämme. Lisäksi tavoitteenamme on lisätä nuorten sitoutumista omaan kotiseutuunsa ja sen kehittämiseen sekä edistää paikallisen kulttuurin hyödyntämistä.

Yrittämisen, työn ja asumisen suhde on symbioottinen. Ilman elinvoimaisia yrityksiä, työpaikkoja tai etätyömahdollisuuksia ei maaseudulle asetuta asumaan. Myöskään yritykset eivät sijoitu maaseudulle, ellei esimerkiksi koulutettua työvoimaa ole tarjolla ja perusinfrastruktuuri ole kunnossa. Haluammekin edistää maaseutuasumista tukevaa ja siihen kytkeytyvää yrittäjyyttä. Vaikka maatilojen määrä ja alkutuotannon työpaikat ovatkin voimakkaasti vähentyneet myös Keski-Suomessa, rakentuu maaseutumme pysyvä perusasutus sekä elävä, hoidettu maaseutumaisema toimivien maatilojen ja maatalousyrittäjyyden varaan. Maatalouden kehittäminen tarkoittaakin samalla myös maaseutuasumisen ylläpitämistä ja kehittämistä.

1.2.3 Metsistä on moneksi

Keski-Suomi on metsävaroiltaan rikas maakunta. Meillä on puuta jalostavaa teollisuutta, mutta metsä- ja puuvarojemme hyödyntämisessä tarvitsemme myös uusia avauksia. Metsien osalta keskitymme niihin tekijöihin, jotka suoraan tukevat metsiä, puuhun tai muihin metsistä saataviin luonnonvaroihin sekä myös aineettomiin luontoarvoihin perustuvaa yritystoimintaa tai lisäävät metsänomistajien osaamista. Kohdistamme toimenpiteitä metsätiloille, maaseudun mikro/ pk-puunjalostajille, metsävarojen hyödyntämistä kehittäville maatiloille, metsäalan palveluyrittäjille, metsäluonnontuotteiden jalostajille, metsäluontoa hyödyntäville matkailu- ja/ tai elämyspalveluyrityksille sekä muille aineellisia ja aineettomia metsäluonnonvaroja hyödyntäville toimijoille. Metsätalouden harjoittamisen näkökulmasta oleellista on se, että metsätilojemme pinta-alat eivät entisestään pienene vaan mieluummin kasvavat.

1.2.4 Potkua maatalousyrittämiseen

Haluamme pitää hyvää huolta maatalousyrityksistämme ja niiden toimintaedellytyksistä, parantaa keski-suomaisten maatilojen kilpailukykyä ja elinkelpoisuutta sekä lisätä alueemme ruoantuotannon arvostusta. Toimintaansa kehittävät maatilat ovat samalla merkittäviä paikallisten palveluiden ja maatalouskaupan käyttäjiä sekä maaseudun runkoasutuksen ja infran ylläpitäjiä. Esimerkiksi kotieläintilat tarvitsevat toimivan palveluverkoston ympärilleen: koneurakointipalveluita, lomitus- ja eläinlääkäripalveluita, rakennus-, lvis- ja maansiirtopalveluita, erilaisia logistiikkapalveluita, koneiden huoltopalveluita, maatalouden suunnittelu- ja asiantuntijapalveluita, karjanhoitajia isommissa yksiköissä sekä erilaisia julkisia palveluita. Maatiloja tukeva palveluverkosto työllistää.

Haluamme toimia kaikin tavoin vastuullisesti ja kestävyysperiaatteiden mukaisesti, ja jatkossa kiinnittämme yhä enemmän huomiota myös maatalouden ympäristönsuojeluun, erityisesti vesiensuojeluun. Ekologisen

kestävyyden lisäksi meille on tärkeitä huolehtia taloudellisesta, sosiaalisesta sekä kulttuurisesta kestävydestä. Pidämme huolta nuorista maatilayrittäjistä ja potentiaalisista tilojen jatkajista, ja etsimme keinoja erityisesti maaseudun naisten yrittäjyyden edistämiseksi ja tuemme sen vuoksi esimerkiksi hevostaloutta.

Maatilataloudesta on kenties löydettävissä myös aivan uusia avauksia ja toimintatapoja. Hyödyntämätöntä potentiaalia piilee esimerkiksi niillä lukuisilla maatiloilla, joilla viime vuosina on jouduttu luopumaan karjasta. Kannamme huolta lopettaneista tiloista ja etsimme niille uusia yrittämisen mahdollisuuksia. Lisäksi edistämme maatalousyrittäjien verkostoitumista ja vauhditamme tilojen välistä yhteistyötä sekä pidämme huolta viljelijöidemme jaksamisesta.

1.3 Paikallisesti painottuvat kehittämisteemat

Seuraavia kehittämistoimia viemme eteenpäin erityisesti paikallisella tasolla Leader-ryhmien kautta. Sekä nuoris-, lähitalous- että maaseudun yhteisöllisyysteemat ovat samalla alueellisen suunnitelman läpäiseviä teemoja.

1.3.1 Nuoret maaseudun voimavaraksi

Haluamme eri tavoin lisätä maaseudulla asuvien lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia, aktiivisuutta, osallisuutta ja yritteliäisyyttä. Nuorisomme on meille merkittävä voimavara erityisesti paikallisella tasolla ja omaehtoisesti toteutetussa kehittämisessä. Haluammekin kannustaa nuoria ideoimaan, suunnittelemaan ja itse toteuttamaan erilaisia kehittämishankkeita, ei pelkästään olemaan toimenpiteiden kohteina. Tuemme nuorten yrittäjyyskasvatusta, innovaatiotoimintaa ja kuuntelemme aiempaa tiiviimmin alueellamme opiskelevien nuorten ääntä. Kannustamme nuorisoa rohkeisiin avauksiin. Hyödynnämme nuorten ajatuksia, toiveita ja tarpeita esimerkiksi paikallisten palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Haluamme lisäksi edistää ”maailmalla käyneiden” nuorten ja nuorten aikuisten paluumuuttoa elämään ja yrittämään maaseudulle. Kaikessa kehittämistyössämme muistamme nuorisonäkökulman.

1.3.2 Lähitalouden Keski-Suomi

Haluamme lisätä hajautettuja toimintatapoja, lähituotteiden tarjontaa ja kysyntää sekä voimistaa paikallisuuden, itse tekemisen ja omavaraisuuden arvostamista Keski-Suomessa. Haluamme antaa kasvot maaseudun tuotteille ja maaseudulla tehtävälle työlle ja samalla lisätä tiedostavaa kuluttajakäyttäytymistä sekä luoda positiivista kuvaa maaseudun merkityksestä. Haluamme lisäksi kiinnittää huomiota tuotteiden ja palveluiden elinkaareen, toimitusketjujen pituuteen ja kuljetuskustannuksiin. Lähitalouden Keski-Suomi tarkoittaa kuitenkin myös laajaa verkostoitumista ja yhteistyön tekemistä. Me haluamme ponnistaa läheltä kauas.

Haluamme edistää paikallisten ”tuotepakettien” ja palvelukokonaisuuksien syntymistä sekä parantaa tuotteidemme saatavuutta ja myyntiä sekä edistää omien raaka-aineittemme resurssiviisasta¹ hyödyntämistä ja jatkojalostamista Keski-Suomessa.

1.3.3 Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen voimavaraksi

Haluamme ylläpitää ja edelleen kehittää maaseutualueidemme asukkaiden ja yrittäjien hyvää yhteishenkeä ja yhteistyötä, myönteistä maaseutukuvaa sekä vireää paikallista toimintaa, oli kyse sitten paikallisen kulttuurin kehittämisestä, kylätoiminnasta tai muista asukkaita yhdistävistä yhteisistä aktiviteeteista, kansainvälisestä verkostoitumisesta tai maahanmuuttajien osallisuuden lisäämisestä. Haluamme lisäksi aiempaa paremmin hyödyntää meiltä maailmalle ponnistaneiden ihmisten, nk. ”ulkokeskisuomalaisten”, osaamista ja verkostoja alueemme kehittämisessä (Keski-Suomen ”alumnit”) sekä edistää lähidemokratiaa ja aktivoida paikallisia yhteisöjä, yrityksiä ja yksityisiä kansalaisia osallistumaan lähiyhteisön yhteisten ongelmien ratkaisemiseen. Teemme lisäksi työtä maaseutualueidemme sosiaalisen pääoman vahvistamiseksi.

¹ SITRAn mukaan Suomen tulee kehittää resurssien viisasta käyttöä. Kyse on kierrätystaloudesta, energiatehokkuudesta ja yritysten yhteistoiminnasta raaka-aineiden säästämiseksi. Resurssiviisaus ja resurssitehokkuus liittyvät esim. uusiutuvaan lähienenergiaan, energiansäästöön, liikkumisen korvaamiseen virtuaaliratkaisuilla, julkisen ja kevyen liikenteen kehittämiseen, lähiruokaan, ruokajätteen vähentämiseen, paikallisiin lannoitteisiin, ekotehokkuuden parantamiseen julkisissa hankinnoissa, tilatehokkuuden parantamiseen, lähimatkailuun sekä jätteen vähentämiseen ja hyötykäyttöön yritysten kesken.

1.4 Keski-Suomen maaseudun kehittämisen strategiset kumppanuudet

Alueellisen maaseutusuunnitelman toteutumisen kannalta eri toimijoiden välinen tiivis yhteistyö on erityisen tärkeää. Haluamme eri tavoin edistää sekä viranomaisten, yrittäjien, tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden että kansalaisten yhteistoimintaa ja siten yhdessä etsiä kestäviä ratkaisuja maaseudun tulevaisuudelle.

Keski-Suomen maaseudun kehittämisen näkökulmasta tunnistamme useita tärkeitä toimijoita: Keski-Suomen ELY-keskus, Keski-Suomen liitto, Leader-ryhmät, maakunnan yhteistyöryhmä MYR, maakunnan tutkimus-, kehittämis- ja koulutusorganisaatiot (esim. yliopisto, ammattikorkeakoulu, ammatilliset oppilaitokset, MTT), kunnalliset/seudulliset kehittämisyritykset, maaseutuasioita edistävät asiantuntija- ja neuvontaorganisaatiot (esim. Metsäkeskus, ProAgria, metsänhoitoyhdistykset), maaseudulla toimivat järjestöt (esim. MSL, 4H, Keski-Suomen Kylät), maaseutuyritysten etujärjestöt (esim. MTK, ympäristöjärjestöt sekä yrittäjäyhdistykset).

Kuva 3. Maaseudun kehittäjät Keski-Suomessa.

2 Keski-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 toteuttaminen

Seuraavissa kappaleissa kuvaamme Keski-Suomen alueellisessa suunnitelmassa toteutettavia toimia alueellisten painopisteiden mukaisesti ryhmiteltyinä. Leader-ryhmien toimenpiteet on esitetty niiden omissa strategioissa.

Ohjelmakauden alussa panostamme alueella erityisesti Maitoon, Matkailuun ja Metsiin ("KolmeÄmmää"), jotka olemme arvioineet tulevaisuutemme kannalta keskeisiksi. Teemakohtainen kehittäminen tarkentuu ohjelmakauden käynnistyttyä.

2.1 Uudistuva yrittäjyys

Uudistuva yrittäjyys on eräänlainen sateenvarjokokonaisuus, jonka alle sopii sekä yrittäjyyden yleisiä edellytyksiä parantavia toimenpiteitä että eri toimialoihin kohdentuvia kehittämistoimia. Kaikenkokoiset yritykset ja eri aloilla toimivat yritykset sekä yhteisön tarpeista viriävä yrittäminen ovat meille tervetulleita. Yrittäjyyden edellytysten turvaaminen ja toimintaympäristöjen kehittäminen, yrittäjyyden esteiden poistaminen ja vähentäminen sekä yrittäjyysosaamisen edistäminen limittyvät myös muihin painopisteisiimme.

Tavoitteenamme on:

Etsiä, tunnistaa ja hyödyntää uusia liiketoimintamahdollisuuksia maaseudulla ja maaseutu-kaupunki rajapinnalla sekä eri toimialojen rajapinnoilla. Esimerkkejä mahdollisista uusista avauksista voi löytyä esim. ympäris-

töyrittämisestä, matkailun ja metsätalouden rajapinnalta, uudeltaisesta palvelutuotannosta, kulttuurituotannosta, luovien alojen yrittämisestä, lähitaloudesta ja tietoverkon monipuolisesta hyödyntämisestä.

Madaltaa yrittäjyyden aloittamiskynnystä.

Tunnistaa olemassa olevien yrittäjien ja yritysten todelliset tarpeet ja vastata niihin mahdollisimman ketterästi ja sitä kautta vahvistaa yritysten innovaatiotoimintaa ja mahdollistaa niiden kasvun edellytyksiä sekä lisätä yritysten välistä yhteistoimintaa.

Mahdollistaa ja toteuttaa asiakastarpeista lähteviä rohkeita kokeiluja.

Lisätä nuorten kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan ja kannustaa nuoria rohkeasti jalostamaan ideoitaan yritystoiminnaksi (esimerkiksi 4H-yrittäminen, Duunirinki- ja vastaava toiminta).

Hyödyntää kansainvälistymisen mahdollisuuksia sekä edistää Keski-Suomen houkuttelevuutta yritysten kotipaikkana ja investointien kohteena.

Määrällisenä tavoitteena on saada ohjelman toimenpitein syntymään 400 uutta yritystä ja 800 uutta työpaikkaa.

Esimerkkejä suunnitelman valmistelun yhteydessä ehdotetuista toimenpiteistä:

- Yrityspalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen sekä yritysneuvonnan laadun kehittäminen ja yritysneuvojen osaamistason monipuolistaminen valmennus-, koulutus- ja mentorointitoiminnan kautta.
- Sukupolvenvaihdoksien aktivointi ja neuvonta.
- Yrittäjyydestä kiinnostuneiden nuorten ja yrittäjien verkostojen rakentaminen yhteistyössä oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.
- Yritysten yhteistoiminnan lisääminen: yrittäjäryhmät/ yrittäjätiimit/ mikrokluusterit/ vertaistuki
- Maakunnalliset ”myyntitykit”.
- Rakenteelliset uudistukset ja kokeilut (esim. kasvuyrittäminen, uudet liiketoiminnan muodot).
- Yrityskehitysympäristöjen kehittäminen (esim. Tarvaalan biotalouskampus).
- Yrittäjäkoulutukset, yrittäjäosaaminen.
- Yritysten toimintaympäristöjen kehittäminen (esim. infrahankkeet, maaseutuelinkeinojen ja luonnonvaratalouden tarpeet huomioiva kaavoittaminen, etätyöpisteet, Keski-Suomen vetovoimaisuuden parantaminen yritysten investointikohteena)
- Yritystoiminnan riskienhallinta
- Yrittäjien hyvinvoinnin ja jaksamisen edistäminen
- Maaseutuyritysten kansainvälistymisen edistäminen.
- Yrittäjäkokeilut (”olisiko minusta yrittäjäksi”) ja liikeidean testaamiseen ja täsmentämiseen liittyvät kokeilut (esim. pop up –yritykset, uudet yrittämisen tavat ja muodot)
- Joustavat ja kevyet rahoitusratkaisut (esim. sateenvarjohankkeet, joissa rahoittajina mukana myös säätiötä, maaseuturahastoja ym. tahoja)

Painopistettä toteutetaan seuraavien Manner-Suomen ohjelman toimenpiteiden kautta:

- Koulutus ja tiedonvälitys
- Investoinnit fyysiseen omaisuuteen
- Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen
- Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen
- Yhteistyö ja innovaatiot

2.2 Monimuotoinen maaseutuasuminen

Maaseudun yritystoiminta, työpaikat ja asuminen kulkevat käsi kädessä. Työpaikkojen lisäksi maaseutuasuminen tarvitsee tuekseen riittäviä, asukaslähtöisiä palveluita. Maaseutuasumiseen liittyy toisaalta myös useita

positiivisia, tunneperäisiä asioita sekä arvoja: luonnonläheisyys, hyvinvointi, turvallisuus, kotiseutu, yhteisöllisyys, onnellisuus, tila jne. Näitä vahvuuksia on hyödynnettävä konkreettisesti niin, että mahdollistamme elämissen maaseudulla niille, jotka siitä haaveilevat tai jotka jo asuvat maaseutualueilla taajamien ulkopuolella.

Maaseutuasumisen kokonaisuus liittyy läheisesti myös läpäiseviin teemoihimme: nuorisoon, lähitalouteen ja yhteisöllisyyteen ja sen myötä Leader-ryhmien rahoittamiin toimenpiteisiin. Yksittäisiä kyliä koskevat hankkeet rahoitetaan pääasiassa Leader-ryhmien kautta. ELY-keskus keskittyy rahoituksessa laajempiin maaseutuasumista edistäviin hankkeisiin.

Tavoitteenamme on:

Vaikuttaa myönteisesti maaseutuasumista koskevaan yleiseen ilmapiiriin sekä asumisen edellytyksiin.

Parantaa maaseudun palveluiden saatavuutta.

Edistää maaseutuasumista tukevaa ja siihen kytkeytyvää yrittäjyyttä.

Edistää kyliemme (ml. ”vanhat” kirkonkylät) asumisviihtyvyyttä ja -turvallisuutta.

Lisätä mahdollisuuksia työn ja asumisen yhdistämiseen.

Esimerkkejä suunnitelman valmistelun yhteydessä ehdotetuista toimenpiteistä:

- Maaseutuasumista ja -yrittäjyyttä tukevan kaavoittamisen edistäminen (esim. kyläkaavoissa).
- Infran kehittämistoimet: saavutettavuus, vesihuolto, kierrätys.
- Uusiutuvan energian käytön edistäminen.
- Tukiverkostojen ja lähipalveluiden kehittäminen (esim. nuoret, perheet, vanhukset, yksin asuvat, maahanmuuttajat).
- Yhteiset rakennukset, tilat, etätyöpisteet, nettipisteet, muut palvelupisteet.
- Vakituisten asukkaiden, vapaa-ajanasukkaiden ja vierailijoiden kohtaamispaikat ja tilaisuudet.
- Maisema- ja ympäristöhankkeet (esim. kyläraitit, vanhat rakennukset).
- Maaseutuasumista tukeva yritystoiminta; palveluiden järjestämisen innovatiivinen suunnittelu ja uusien kokeilujen edistäminen.

Painopistettä toteutetaan seuraavien Manner-Suomen ohjelman toimenpiteiden kautta:

- Koulutus ja tiedonvälitys
- Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen
- Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen
- Yhteistyö ja innovaatiot

2.3 Metsistä on moneksi

Keski-Suomi on metsävaroiltaan rikas maakunta, ja meillä on myös puuta jalostavaa teollisuutta. Metsä- ja puutaloudessa, metsiin pohjautuvassa yrittämisessä ja metsäluonnonvarojen hyödyntämisessä on kuitenkin edelleen kyntämätöntä sarkaa ja uuden, menestyvän liiketoiminnan mahdollisuuksia. Laajennamme näkökulmaamme metsäbiotalouteen eli aiempaa monimuotoisempaan metsäluonnonvarojen hyödyntämiseen. Maaseutuohjelman rinnalla metsätalouteen ja metsävarojen hyödyntämiseen liittyvää kehittämis- ja edistämistyötä tehdään edelleen myös muiden julkisten instrumenttien avulla, esimerkkinä KEMERA-ohjelma. Alueellisessa metsäohjelmassa on kuvattu metsävarojen kestävään käyttöön liittyviä yleisiä tavoitteita.

Tavoitteenamme on:

Lisätä puuhun, metsiin ja metsäluontoon perustuvaa monimuotoista yritystoimintaa sekä lisätä kaikenlaista yrittäjien ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä.

Lisätä metsistämme saatavien luonnonraaka-aineiden jalostusta.

Edistää metsätalous- ja metsäpalveluyrittämisen edellytyksiä, yrittäjien osaamista ja hyvinvointia

Toimia uusien toimintatapojen kokeilualueena myös valtakunnan tasolla, esimerkkinä sukupolvenvaihdo-shuojennuksen ulottaminen metsäkiinteistöihin

Lisätä Keski-Suomen houkuttelevuutta erilaisten biotalousinvestointien kohteena

Lisätä metsänomistajien osaamista ja siten edistää metsävarojemme (puu ja muut metsäluonnonvarat) kestäväää käyttöä

Esimerkkejä suunnitelman valmistelun yhteydessä ehdotetuista toimenpiteistä:

- Yrittäjien ammatillisen osaamisen ja yrittäjyysosaamisen kehittäminen
- Biotalousyrittäjän hyvinvointia ja jaksamista edistävä toiminta
- Keski-Suomen vetovoimaisuuden lisääminen investointikohteena (mm. puunjalostus-, puutuote-, bioenergiainvestoinnit), erilaiset taustaselvitykset sekä vaihtoehtoiset suunnitelmat
- Puurakentamisen edistäminen
- Bioenergian tuotannon edistäminen
- Biotalousyrittäjien yrityskasvun ympäristön kehittäminen
- Metsäpalveluyrittämisen uusien tuotteiden kehittäminen ja asiakkuuksien edistäminen
- Metsäluonnonvarojen hyödyntämiseen perustuva yrittäminen (esim. keruutuotteet, vihreät palvelut, metsänhoitomatkailu, metsästyspalvelut, maisemapalvelut)
- Metsäluontoa hyödyntävät matkailu- ja elämyspalvelut, ml. kulttuurimatkailu
- Rakenteelliset kokeilut ja uudistukset (esim. metsätilojen sukupolvenvaihdo-shuojennukset)
- Aloittavien ja nuorten yrittäjien erityistarpeisiin vastaaminen
- Uudentyyppiset koulutus- ja neuvontatoimet, pienryhmätoiminta, metsänomistajien erilaiset osaamistarpeet ja metsien käytön motiivit (asiakasnäkökulma)

Painopistettä toteutetaan seuraavien Manner-Suomen ohjelman toimenpiteiden kautta:

- Koulutus ja tiedonvälitys
- Investoinnit fyysiseen omaisuuteen
- Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen
- Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen
- Yhteistyö ja innovaatiot

2.4 Potkua maatalousyrittämiseen

Maatalouden kilpailukyvyyn ja tilojen elinkelpoisuuden parantaminen sekä vastuullinen ruoantuotanto ovat meille tärkeitä tavoitteita. Maatilayritykset ovat maaseudun perusasutuksen ja elinvoimaisen maaseutumaiseman ylläpitäjiä. Monet uudistuvan yrittäjyyden teemat koskevat maatalousyrittämistä, samoin maataloutta lähellä ovat läpäisevät teemamme lähitalous, nuoriso ja yhteisöllisyys. Keski-Suomessa nostamme tärkeäksi tavoitteeksemme kotieläintuotannon ja erityisesti maidontuotannon tulevaisuuden turvaamisen. Kehitys on viime vuosina ollut monin paikoin huolestuttavaa. Markkinatilanteen voimakkaat heilahdukset lisäävät epävarmuutta ja heikentävät ennustettavuutta pitkäjänteisyyttä vaativassa ja sukupolvelta toiselle jatkuvassa yrittäjyydessä. Raaka-aineen saatavuus heijastuu suoraan myös keskisuomalaisen elintarviketeollisuuden ja maidon jalostamisen näkyymiin. Luomussa on lisääntyvää kuluttajälähtöistä kysyntää, johon luomutuotannon kehittämisellä tulisi vastata.

Keski-Suomen maatalouden ongelmia ovat mm. pieni tilakoko, hajanainen peltojen tilusrakenne sekä tuotannon heikko kannattavuus. Investointien vähäisyys leimaa Keski-Suomen maataloutta. Tuotannon kehittämistä rajoittavat riippuvuus vuokrapelloista sekä urakointipalveluiden ja työvoiman puute. Tuotantomahdollisuuksien havaitsemisessa ja hyödyntämisessä, oman toiminnan kehittämisessä ja yrittäjäosaamisessa on parannetta-

vaa. Ympäristösäädösten tulkinnat ja kunnallinen kaavoitus voivat rajoittaa yrityksen kehittämistä. Tartumme näihin maatalouden kehittymisen esteisiin mahdollisuuksiemme mukaan.

Tavoitteenamme on:

Parantaa kannattavan maatalousyrittämisen edellytyksiä ja tukea jatkuvaa kehittymistä lisäämällä maatalousyrittäjien liiketoiminta-, tuotantoteknologia-, ympäristö- ym. osaamista. Erityisenä painopisteenä ovat nuoret maatalousyrittäjät.

Edistää maatalousyrittäjien verkostoitumista ja lisätä tilojen välistä yhteistyötä sekä kannustaa yrittäjiä kokeilemaan uusia toimintatapoja sekä edistää maatilataloutta tukevaa yritystoimintaa.

Edistää maatalouden vapaaehtoisia ympäristötoimenpiteitä.

Pitää huolta maatalousyrittäjien hyvinvoinnista ja työssä jaksamisesta.

Edistää luomutuotantoa siten, että luomutuotteiden tarjonta kasvaa merkittävästi.

Lisätä vuorovaikutusta kuluttajien ja maatalousyrittäjien välillä sekä edistää uudenlaisten toimintatapojen soveltamista, esimerkiksi maatalaosakkuuksien syntymistä.

Kotieläintaloutta koskevat erityistavoitteet:

Maidontuotanto on kannattavaa yritystoimintaa.

Maakunnan maidontuotannon taso ja merkitys säilyy.

Luopuminen kotieläintaloudesta hidastuu.

Esimerkkejä suunnitelman valmistelun yhteydessä ehdotetuista toimenpiteistä:

- Kehittyvien ja/tai kasvuhakuisten tilojen tukeminen mm. yksikkökoon kasvun hidasteiden ja esteiden poistaminen, erityisesti maitotilat ja luomutilat
- Aloittavien ja nuorten yrittäjien erityistarpeisiin vastaaminen.
- Monialaisten tilojen kehittäminen, uudet yrittämisen tavat ja muodot
- Yrittäjäosaamisen lisääminen
- Maatalouden imagotyö ja maatalouskampanjat, nuorten kannustaminen maatalousyrittämiseen.
- Maatilojen riskienhallinnan parantaminen
- Yrittäjien hyvinvoinnin ja jaksamisen tukeminen
- Maatalouden ympäristöhoidon edistäminen, esim. vapaaehtoiset ympäristötoimenpiteet, luonnon monimuotoisuuden lisääminen maatalousalueilla, maatalouden vesistökuormituksen vähentäminen.
- Maatilojen verkostoituminen ja yhteistyö sekä uusien toimintatapojen kokeilut, esim. hankintarenkaat, rehupoolit, yhteiset kotieläintuotantorakennukset, työntekijäpoolit, useamman maatilalan kasvituotannon ulkoistaminen yhtiömuotoiseksi.
- Uudet omistamisen mallit, esim. maatalousosakkeet, ulkopuoliset maataloussijoittajat, yhtiömuotoiset maatilat.
- Maatilojen tuotteiden jalostusasteen nostaminen, lyhyt jakeluketju ja markkinointi kuluttajälähtöisesti
- Maatalousresurssien säilyttäminen tuotannossa
- Tutkimustiedon ja innovaatioiden nopea siirto käytäntöön kilpailukyvyyn parantamiseksi

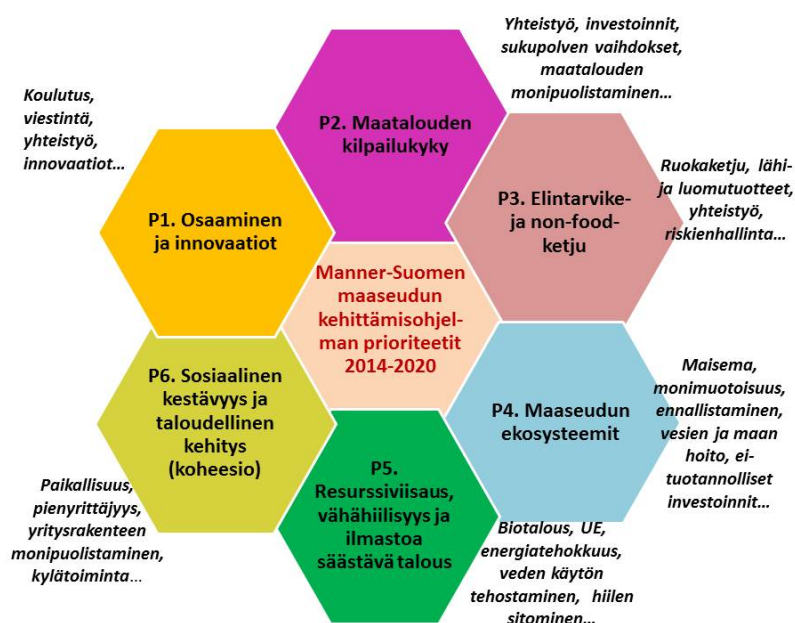
Painopistettä toteutetaan seuraavien Manner-Suomen ohjelman toimenpiteiden kautta:

- Koulutus ja tiedonvälitys
- Investoinnit fyysiseen omaisuuteen
- Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen
- Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen
- Yhteistyö ja innovaatiot

2.5 Keski-Suomen alueellisten painopisteiden suhde EU-prioriteetteihin

Toteutamme alueellisessa maaseutusuunnitelmassamme Euroopan Unionin määrittämää kuutta prioriteettia. Rahoitettavat hankkeet tukevat yhtä tai useampaa prioriteettia. Maatalouden kilpailukyyn (P2) osalta toimenpiteet rahoitetaan suurelta osin valtakunnallisesta kehyksestä (esim. eläinten hyvinvointi, luomutuotanto, ympäristökorvaukset, sukupolvenvaihdokset). Sen sijaan muita prioriteetteja edistetään pääasiassa alueellisen ohjelman kautta. Leader-rahoitus painottuu sosiaalisen osallisuuden ja maaseudun taloudellisen kehityksen edistämiseen (P6).

Kuvassa 4 on esitetty tiivistetysti ohjelman prioriteetit ja esimerkkejä niihin liittyvistä mahdollisista kehittämistoimista.

Kuva 4. Maaseudun kehittämisohjelman prioriteetit ja esimerkkejä mahdollisista kehittämistoimista.

2.6 Valintakriteerit

Yleiset, kaikille hankkeille pakolliset hyväksyttävyyshaatimukset

Rahoitettavan hankkeen tulee täyttää EU:n ja kansallisen lainsäädännön asettamat vaatimukset sekä toteuttaa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman tavoitteita ja täyttää siinä asetetut reunaehdot. Hankkeen on tuettava vähintään yhtä EU:n asettamasta kuudesta prioriteetista ja toteutettava jotain Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimenpiteitä.

Lisäksi hankkeen tulee toteuttaa Keski-Suomen alueellisessa maaseudun kehittämissuunnitelmassa asetettuja tavoitteita ja sen tulee perustua hankkeen kohderyhmän tarpeisiin.

Hankkeiden valinnassa/etusijajärjestykseen asettamisessa käytettävät valintakriteerit

Hyväksyttävien hankkeiden valinnassa käytetään maa- ja metsätalousministeriön vahvistamia valtakunnallisia ohjelmataason valintakriteereitä. Niihin on sisällytetty myös alueellisten tavoitteiden toteutumista arvioivia kysymyksiä ts. kuinka tehokkaasti hanke edistää alueellisten tavoitteiden toteutumista ja ratkaisee alueen erityiskysymyksiä. Erillisiä alueellisia valintakriteereitä ei käytetä.

2.7 Maaseutualueen määrittäminen ja yritystukien kohdealue

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014-2020 toimenpiteiden hyödyn tulee kohdentua maaseudun asukkaalle ja yrityksille. Valtaosa Keski-Suomen pinta-alasta on uuden aluetypologia-alueituksen mukaan harvaan asuttua maaseutua tai ydinmaaseutua (liite 1), johon maaseuturahaston tuki on ensisijaisesti tarkoitettu kohdennettavaksi.

Yritysrahoituksen osalta EU:n maaseuturahastoasetus edellyttää, että tuki muuhun yritystoimintaan kuin maataloustuotteiden jalostukseen kohdentuu vain maaseutualueilla sijaitseville mikroyrityksille ja pienyrityksille. Liitteen 2 kartassa punaisella viivalla rajattu alue Jyväskylän kaupungista em. syystä jää maaseuturahoituksen ulkopuolelle. Rajaus perustuu uuteen aluetypologialuokitukseen ja kulkee ulomman kaupunkialueen ulkoreunalla. Poikkeuksena on Killerin raviradan alue, jossa luokitusaineiston mukainen raja ulomman kaupunkialueen ja kaupungin kehysalueen välillä kulkee keskellä ravirataa. Raviradan alue on kuitenkin otettu kokonaisuudessaan tukikelpoiseksi alueeksi maaseudun kehittämisohjelmassa. Maaseudun kehittämisohjelman yritystukea muille kuin maataloilta ja annex I –yrityksille ei siis voida myöntää tämän rajauksen sisäpuolella sijaitseville yrityksille. Rajaus on sama kuin Leader-ryhmä Jyväskylän ry:llä ja se perustuu alueellisen suunnitelman osalta Keski-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän 23.5.2014 tekemään päätökseen.

2.8 Toimenpiteiden tulosten mittaaminen

Seuraamme asetettujen määrällisten tavoitteiden toteutumista mahdollisuuksien mukaan vuosittain.

Arvioimme suunnitelman toteutumista laajemmin ohjelmakauden keski- ja loppuvaiheissa. Tavoitteena on reagoida toimintaympäristön muutoksiin mahdollisimman nopeasti.

Seuraamme suunnitelmamme toteutumista, tavoitteiden saavuttamista ja toimenpiteiden tuloksellisuutta myös Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa asetettujen toimenpiteiden indikaattoreiden avulla.

3. Rahoitus

Maaseutuohjelman indikaatiivinen rahoitus (EU+valtio) Keski-Suomen alueellisen suunnitelman toteuttamiseen ohjelmakaudelle 2014-2020 on 41,7 M€. Alueille kohdennetusta rahoituksesta varataan kaikkien ELY-keskusten osalta sama suhteellinen osuus valtakunnallisiin hankkeisiin. Keski-Suomen osuus on max n. 1 M€. Alueellisiin hankkeisiin jää käytettäväksi vähintään 40,66 M€ EU:n ja valtion (MMM) rahoitusta. Muuta kansallista julkista rahoitusta (esim. kuntarahaa) tarvitaan lisäksi 2,25 % julkisen rahoituksen määrästä.

Rahoituksesta kohdennetaan noin 60 % (24,40 M€) yritystukiin ja 40 % (16,26 M€) hanketoimintaan, jossa siinäkin on tavoitteena ensisijaisesti edistää yrittämisen edellytyksiä Keski-Suomessa.

Alueellisiin kehittämishankkeisiin kohdennettava rahoitus jakautuu taulukon 1 mukaisesti valittujen painopisteiden kesken ja ohjelman alueellinen rahoitus Manner-Suomen ohjelman mukaisiin toimenpiteisiin taulukon 2 mukaisesti.

Keski-Suomen maaseudun kehittämisen painopiste	Arvioitu osuus hanke-rahoituksesta, %	Arvioitu osuus hanke-rahoituksesta, milj. euroa
Uudistuva yrittäjyys ²	40	6,51
Monimuotoinen maaseutu-asuminen	10	1,63
Metsistä on moneksi	25	4,06
Potkua maatalousyrittämiseen	25	4,06
Yhteensä	100	16,26

Taulukko 1. Hankerahoituksen jakautuminen Keski-Suomen kehittämisen painopisteisiin.

² Uudistuvan yrittämisen kokonaisuuteen sisältyy ”KolmenÄmmän” teemoistamme matkailu ja sen edistäminen. Muut ”Ämmät” liittyvät maidontuotantoon ja metsiin (biotalouteen).

Manner-Suomen ohjelman toimenpide	Arvioitu julkinen rahoitus			
	Hanketuet, milj. euroa	Yritystuet, milj. euroa	Yhteensä, milj. euroa	Yhteensä, %
Koulutus ja tiedonvälitys	5,69	-	5,69	14
Investoinnit fyysiseen omaisuuteen/Maataloustuotteiden jalostus, markkinoille saattaminen ja kehittäminen	-	6,10	6,10	15
Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen	-	18,30	18,30	45
Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen	1,63	-	1,63	4
Yhteistyö	8,94	-	8,94	22
Yhteensä	16,26	24,40	40,66	100

Taulukko 2. Alueellisen ohjelman rahoituksen jakautuminen Manner-Suomen maaseutuohjelman toimenpiteisiin.

4. Alueen ohjelmien yhteensovitus ja työnjako

4.1 ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien työnjako

ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien välinen yhteistyö on ollut joustavaa ja avointa. Jatkamme samaan tapaan. Työnjaosta ja toimintatavoista sovitaan yhteisesti kirjallisella sopimuksella.

Yritysrahoituksen osalta on alustavasti sovittu, että alueen Leader-ryhmät (Maaseudun Kehittämisyhdistys Viisari ry, Jyväskylä ry, Maaseutukehitys ry, Vesuri-ryhmä ry) rahoittavat toiminta-alueillaan muiden kuin maatalouden yhteydessä toimivien, sekä aloittavien että toimintaansa kehittävien mikroyritysten (kooltaan alle 10 henkilötyövuotta) hankkeet. ELY-keskus rahoittaa pääsääntöisesti maatalouden yhteydessä yritystoimintaa harjoittavien yritysten hankkeet sekä maataloustuotannon ensiasteen jalostusta harjoittavien yritysten hankkeet. Alueellisessa ohjelmassa rahoitetaan myös pieniä yrityksiä (kooltaan alle 50 henkilötyövuotta).

Leader-ryhmien yritysrahoituksessa julkisen tuen määrä on sovittu olevan pääsääntöisesti enintään 25 000 euroa. Tätä suuremmat hanke-esitykset ohjataan joustavasti Keski-Suomen ELY-keskukselle. Mahdollista yrityshankkeiden/ryhtäjien väliinpuotoamista torjumme tekemällä tiivistä yhteistyötä. Pidämme huolta myös aktiivisesta vuoropuhelusta rahoitusta hakeneiden yritysten kanssa. Leader-ryhmät tekevät työtä erityisesti yritystoiminnan aktivoinnissa sekä aloittavien yritysten neuvonnassa.

Hanketoiminnan rahoituksessa Leader-ryhmät keskittyvät ennen kaikkea paikallisten tai vaikutuksiltaan paikallisten hankkeiden tukemiseen, kun taas ELY-keskus pääsääntöisesti rahoittaa alueellisesti laajempia kehittämistoimia. Sekä ELY-keskuksen että Leader-ryhmien rahoituskehyksestä rahoitetaan myös kansainvälistymistä edistäviä hankkeita. Myös hanketoiminnan ja –rahoituksen osalta käymme tiivistä vuoropuhelua ja tarvittaessa yhdessä etsimme sopivimman rahoituskehyksen tai –lähteen. Uudella ohjelmakaudella Keski-Suomen ELY-keskus ja alueen Leader-ryhmät tiivistävät yhteistyötä myös niin, että harkitsemme yhteisen maaseututiedotajan, yhteisen kansainvälisyyskoordinaattorin sekä lisäksi Leader-ryhmien yhteisen rakentamisasiantuntijan rekrytointitarvetta.

4.2 Maaseutuohjelma ja rakennerahasto-ohjelmat – yhteistyö Keski-Suomessa

Keski-Suomeen saadaan ohjelmakaudella 2014–2020 huomattavasti kuluva ohjelmakautta vähemmän rakennerahastovaroja. Niukkenevien aluekehitysresurssien vuoksi on Keski-Suomessakin tehtävä entistä tiiviimpää yhteistyötä eri ohjelmien ja rahastojen välillä. Rakennerahasto-ohjelman (EAKR ja ESR) toimenpiteet ja rahoitus painottuvat erityisesti kasvuhakuisten ja kansainvälistymistä tavoittelevien pk-yritysten kehittämiseen. Maaseutuohjelman toimenpiteet painottuvat alueellisesti ja paikallisesti suuntautuneiden yritysten ja yritystoiminnan kehittämiseen sekä muihin ”lähitalouden” teemoihin. Lisäksi maaseutuohjelma rahoittaa vain pieniä (alle 50 htv) yrityksiä tai mikroyrityksiä. Työllistymistä, osaamista ja sosiaalista osallisuutta edistävien ESR-hankkeiden ja maaseuturahaston toimintaryhmä- ja paikallisten hankkeiden keskinäistä koordinaatiota hoide-

taan ELY-keskuksessa siten, että hankkeet tukevat toisiaan ja että vältetään päällekkäisiä toimenpiteitä. Otamme myös Euroopan meri- ja kalatalousrahaston mahdollisuudet huomioon.

Eri rahastojen tavoitteissa on useita yhteisiä teemoja: esimerkkeinä biotalous, innovaatioiden edistäminen, luonnonvarojen kestävä käyttö, matkailu, vähähiilinen talous, osaaminen ja yhteisöllähtöinen paikallinen toiminta. Maakunnan yhteistyöryhmän merkitys koordinoivana ja ohjelmia yhteen sovittavana tahona kasvaa. Tulemme Keski-Suomessa edistämään nk. sateenvarjohankkeiden toteutumista niin, että tällaisten teemahankkeiden rahoituksessa voidaan yhdistää eri rahastoista saatavia resursseja. Nk. ITI-hankkeet (Integrated Territorial Investments) yleistyvät. Keski-Suomessa esimerkiksi biotalous voisi olla tällainen eri rahastoja yhdistävä iso teema, joka kattaisi biotalouden eri elementit metsistä pelloille, polttoaineista ruokaan.

Tulemme viemään koko maakunnassa eteenpäin myös nk. resurssiviisaus-ajattelua (Resurssiviisas maaseutu). Saamme tästä hyvää kokemusta SITRAn ja Jyväskylän kaupungin yhteisen ”Kohti resurssiviisautta”-hankkeen kautta. Seuraamme tiiviisti myös INKA-ohjelman suunnitelmia ja toimenpiteitä, ja mahdollisuuksien mukaan osallistumme erilaisiin yhteishankkeisiin ja yhteisiin kehittämistoimiin. Meille tärkeitä INKA-teemoja ovat biotalous (vastuukaupunkina Joensuu) sekä kestävät energiaratkaisut (vastuukaupunkina Vaasa).

4.3 Maakuntastrategia sekä muut maakunnalliset strategiset linjaukset

Keski-Suomen maakuntastrategia hyväksyttiin maakuntavaltuustossa 6.6.2014. Maakuntasuunnitelma ja maakuntaohjelma on yhdistetty Keski-Suomen strategiaksi. Strategiaprosessi perustui ennakoitavuuteen, erilaisten skenaarioiden laatimiseen ja tulevaisuuskuvien muodostamiseen. Keski-Suomen skenaarioiden pohjana on hyödynnetty Huoltovarmuuskeskusten keväällä 2013 laatimia skenaarioita. Keski-Suomea koskevana muutosvoimina on tunnistettu julkisen sektorin kehitys, arvojen ja käyttäytymisen muutokset, yrittäminen, infrastruktuuri, tiedon tuottaminen ja jakaminen, kansallinen sääntely, hyvinvointiyhteiskunnan kehitys, työn muutos, biotalouden muutos, koulutusjärjestelmän muutoskyky sekä kansainvälinen liikkuvuus. Haluamme osaltamme maaseutuohjelman toteuttajina sitoutua positiivisten tulevaisuuskuvien rakentamiseen. Meille läheisiä teemoja ovat esimerkiksi resurssiviisaus, kansalaisyhteiskunta, verkostot ja yhteistyö.

Keski-Suomen lähivuosien painopistealueiksi maakuntaohjelmassa on nimetty biotalous, digitalous, osaamistalous sekä hyvinvointipalvelut. Näistä biotalous istuu sellaisenaan myös maaseutusuunnitelmamme linjauksiin. Digitalous ja toimivat tietoliikenneyhteydet ovat luonnollisesti myös maaseudulle ja siellä yrittämiselle erityisen tärkeitä. Maaseutusuunnitelman toimin viemme siis osaltamme eteenpäin maakuntastrategian linjauksia.

Maakunnan yhteistyöryhmän rooli tulee jatkossa kasvamaan myös maaseutuohjelman toteuttamisessa. Toivomme, että MYR ottaa paikkansa maakunnan tulevaisuuden kannalta tärkeiden strategisten linjausten tekijänä, ennakoivana maailman mahdollisuuksien haastelijana. Tavoitteemme on, että myös maaseutuohjelman rahoitusta voidaan suunnata tarvittaessa hyvin ketterästi, vaikkapa teemahakujen kautta, vaikuttaviksi arvioituihin toimiin, esimerkiksi MYR:n toimeksiannosta. Tämäkin olisi kokeilukulttuuria.

”Keski-Suomen ruokaketjun kehittämisstrategia vuosille 2014-2020” on laadittu keväällä 2013. Työhön on osallistunut laaja joukko ihmisiä. Ruokastrategia antaa hyviä eväitä maaseutusuunnitelman käytännön toteutukseen. Maaseutusuunnitelmassa viemme eteenpäin siinä linjattuja painopistealueita: ”Paikallisesti tuotetun ruoan käytön lisääminen kunnissa ja julkisissa hankinnoissa”, ”Ihmisten ruokatiedon ja -taidon lisääminen ja asenteisiin vaikuttaminen” sekä ”Ruoka osaksi matkailu- ja kulttuuripalveluja”. Yhtenä punaisena lankana on keski-suomalaisen ruoan ja ruokaketjun näkyväksi tekeminen, ”jotta paikallinen ruoka löytää tiensä yksityisiin ja julkisiin keittiöihin.” Maaseutusuunnitelmamme on siis linjassa myös ruokastrategian kanssa.

Talvella 2013 on valmistunut *”Keski-Suomen uusi matkailustrategia 2020”*, joka on pitkälti yritysten laatima. Strategian tavoitteiksi on määritelty mm. venäläisten matkailijoiden määrän kolminkertaistaminen, yhteisen sähköisen jakelukanavastrategian laatiminen sekä ympärivuotisten, säänkestävien palveluinnovaatioiden kehittäminen. Matkailustrategiassa yritykset ovat linjanneet, että ”kehittämistoimenpiteet rahoitetaan pääosin yritysten omilla varoilla, mutta tarvittaessa haetaan julkista tukea esim. yhteisiin kansainvälisiin toimenpiteisiin.” Tämä sopii mainiosti myös maaseutusuunnitelmamme linjauksiin. Olemme omalta osaltamme edistämässä Keski-Suomeen suuntautuvaa matkailua ja uusien asiakkuuksien löytymistä.

Keski-Suomen alueellinen maaseutusuunnitelma edistää osaltaan myös *”Sanoista tekoihin. Keski-Suomen ympäristöohjelma 2015”* -ohjelman tavoitteita. Ilmasto- ja muut ympäristönäkökulmat huomioidaan maakunnan kehittämistyössä, edistämme resurssiviisaita ja vähähiilisiä ratkaisuja, metsien ja muun luonnon monimuotoi-

suutta, maaseudun kulttuuriympäristöjä, ekologisesti kestävää matkailua ja muuta kestävää yritystoimintaa sekä ympäristötietoisuutta.

5. Läpileikkaavat teemat

Keski-Suomen alueellinen maaseutusuunnitelma edistää osaltaan Manner-Suomen maaseutuohjelman läpileikkaavien teemojen toteutumista. Läpileikkaavat teemat otetaan siten huomioon kaikessa toiminnassa. Oheisessa taulukossa on kuvattu tiivistetysti Keski-Suomen maaseutusuunnitelman suhde läpileikkaaviin teemoihin.

Läpileikkaava teema	Keski-Suomen toimenpiteet, toimintatavat
Innovaatiot	Kokeilukulttuuri, rohkeat uudet avaukset
Ilmaston muutos	Lähitalous, resurssiviisaus, luonnonvaratalous/ biotalous
Ympäristö	Lähitalous, resurssiviisaus, luonnonvaratalous/ biotalous, yhteisöllisyys, vesihuolto-, kierrätys- ym. hankkeet
Kestävä kehitys	Resurssiviisaus, luonnonvaratalous/ biotalous, lähitalous
Alueen tasapainoinen kehitys	Yhteisöllisyys, Leader, lähitalous
Nuorten ja naisten huomioonottaminen	Yhteisöllisyys, osallistaminen, tehostetut yrittäjyyden toimet
Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus	Kokeilukulttuuri, yhteisöllisyys, verkostot, suoramyynä

6. Suunnitelman alueellinen valmistelu

Syksyllä 2012 valmistuneen strategian pohjalta jatkettiin alueellisen toteuttamissuunnitelman valmistelua huhti-toukokuussa 2013. Työtä koordinoimaan nimettiin ohjausryhmä, jossa jäsenenä olivat ELY-keskuksen edustajien lisäksi merkittävimpien sidosryhmien edustajat. Toukokuussa 2013 järjestettiin kaksi työpajaa. Toisessa pohdittiin maaseutuasumisen ja toisessa monimuotoisen yrittäjyyden edistämistä uudella ohjelmakaudella. Työpajoihin osallistui yhteensä noin 40 keskusomalaista toimijaa, joukossa niin julkishallinnon, yritysten, koulutus- ja tutkimuslaitosten kuin kolmannen sektorinkin edustajia. Työpajoista saatiin konkreettisia rakennuspalikoita tähän suunnitelmaan.

Valittujen painopistealueiden ympärille koottiin lisäksi epäviralliset teemaryhmät, joissa vielä loppukesästä 2013 pohdittiin erityisesti yrittämiseen liittyviä haasteita ja kriittisiä pisteitä. Maaseutumatkailuyrittäjien näkemyksiä kuultiin vielä erikseen osana alkukesällä 2013 toteutettua yrityskiertuetta. Em. ryhmien äänet kuuluvat tässä suunnitelmassa esitetyissä toimenpide-ehdotuksissa. Keskusteluja yritys- ja hankerahoituksen periaatteista ja yhteensovittamisesta on käyty niin Leader-ryhmien kuin maakuntaliiton edustajien kanssa.

Myös MYR:n maaseutujaosto on osallistunut tiiviisti tämän suunnitelman valmisteluun. Suunnitelmaluonnosta on käsitelty viidessä jaoston kokouksessa kevästä 2013 alkaen. Sitä on esitelty myös kahdessa MYR:n kokouksessa.

Suunnitelma toimitettiin maa- ja metsätalousministeriöön syksyllä 2013. Valmistelua jatkettiin edelleen ministeriöltä joulukuussa 2013 saadun palautteen pohjalta. Ohjausryhmä näki lisäksi suunnitelman tavoitteiden konkretisoinnin tarpeelliseksi. Jatkotyöstöä varten perustettiin työryhmiä seuraavien teemojen alle: maidon- ja lihan tuotanto, kokeilut ja yrittäjyys, matkailu, metsä ja energia, ruokaketju, Green Care sekä luomu, lampaat ym. Lisäksi maaseutuasumisen teemaryhmä jatkoi osaltaan suunnitelman täsmentämistä. Osa ryhmistä järjesti työpajoja. Yrittäjyystyöryhmä teki lisäksi avoimen nettikyselyn yrittäjyys-teemaan liittyvistä tarpeista ja toimenpiteistä. Näistä kaikista saatiin konkreettista sisältöä suunnitelmaan.

7. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman alueellinen toimeenpano ja päätöksentekojärjestelmä

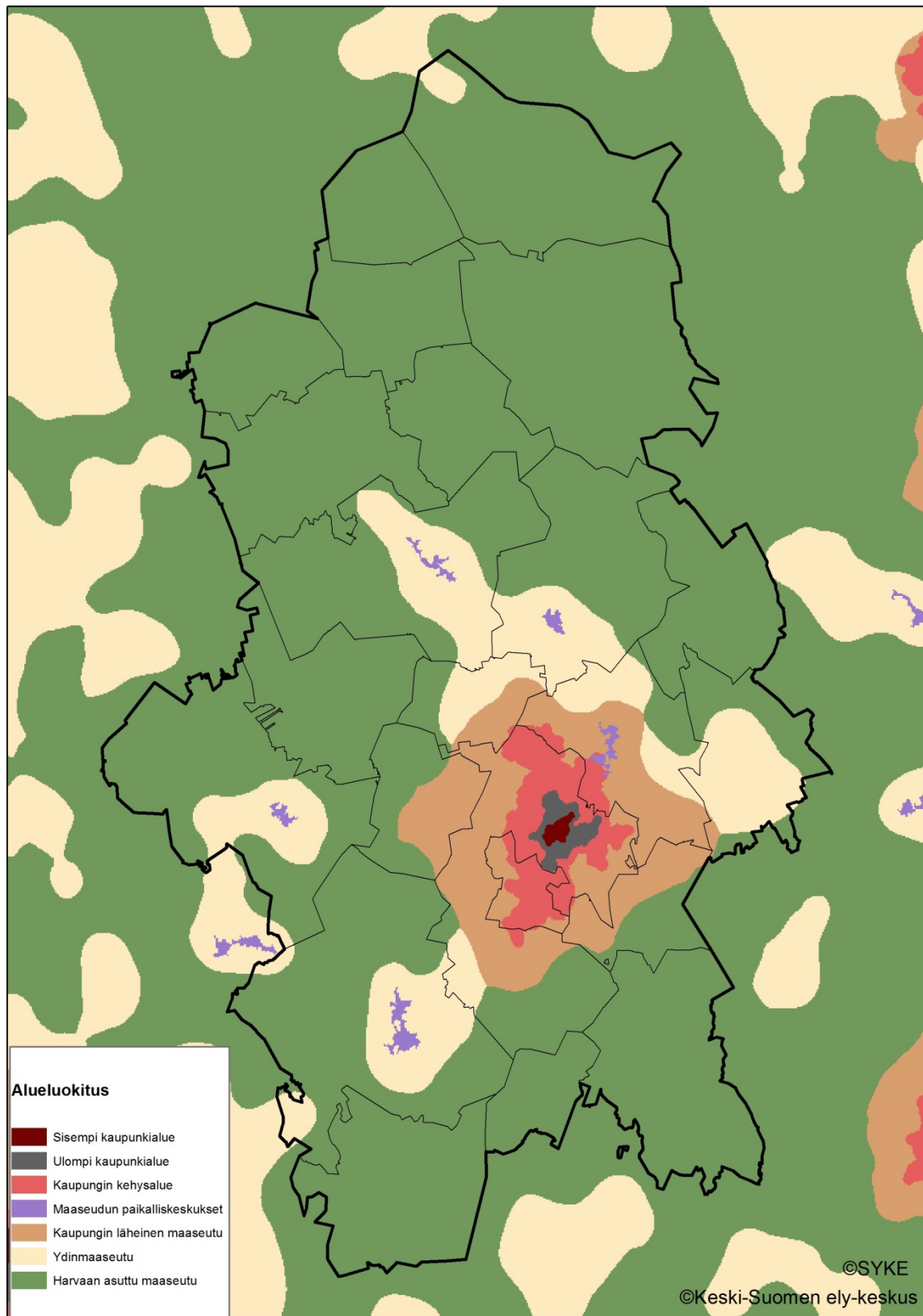
Maaseutuohjelman alueellinen toimeenpano nivotaan Keski-Suomessa osaksi maakuntastrategian toteuttamista. Maaseuturahasto osallistuu Keski-Suomen strategian jokaisen painopistealueen (aluerakenne ja saavutettavuus, biotalous, digitalous, osaamistalous) rahoitukseen. Keskiössä on elinkeinotoiminnan edistäminen. Alueella toteutettavat maaseutuohjelman hankkeet sekä rakennerahastosta rahoitettavat hankkeet sovitetaan yhteen MYR:n sihteeristössä.

Ennen toteutuksen käynnistymistä teemme maaseutusuunnitelmaa tunnetuksi eri tavoin ja erilaisissa tilaisuuksissa ja tapaamisissa. Tavoitteena on varmistaa suunnitelman toimeenpanon nopea ja tehokas liikkeellelähtö.

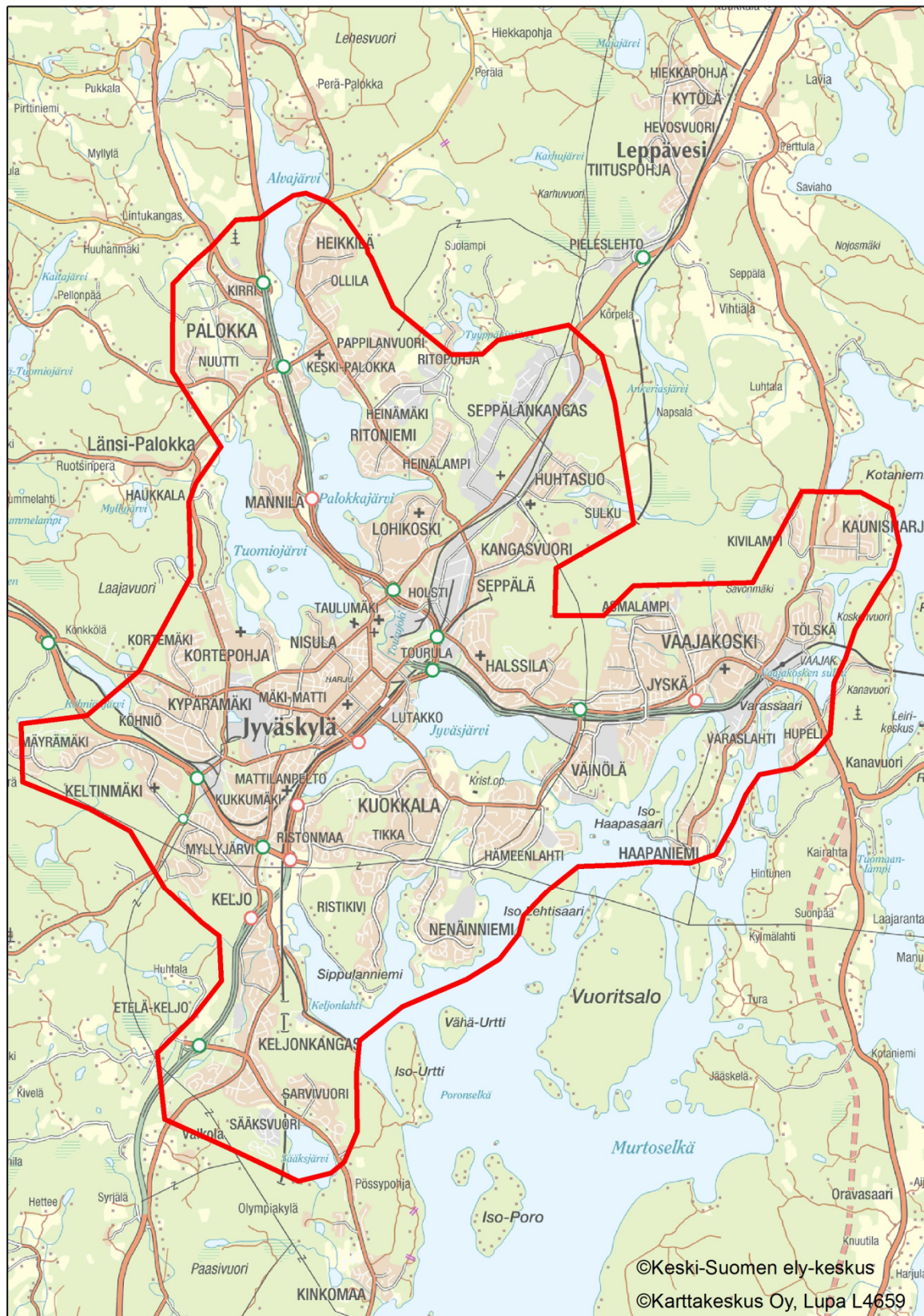
Viestinnässä käytämme hyväksi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman viestintäsuunnitelmaa ja teemme yhteistyötä alueen toimijoiden sekä maaseutuverkostopalveluiden kanssa.

LIITE 1. Keski-Suomen erilaiset maaseutualueet

Keski-Suomi on valtaosaltaan harvaan asuttua maaseutua. Varsinaisia kaupunkialueita on vain Jyväskylän keskustassa ja sen välittömässä tuntumassa.

LIITE 2. Kaupunki-maaseutualueen raja Keski-Suomessa

LIITE 3. EU-prioriteettien ja Keski-Suomen valintojen kohtaaminen

EU:n asetusluonnoksen prioriteetit	Uudistuva yrittäjyys	Metsät ja metsätalous	Maatalous	Maaseutuasuminen	Lähitalous	Nuoriso	Yhteisöllisyys
P1. Tiedonvälitys, osaaminen ja innovaatiot	Yrittäjyysosaaminen, uudenlaiset toimintatavat, kokeilut, toisilta oppiminen, verkostot	Uudet biotalouden innovaatiot, metsäyrittäjyys, kasvuyrittäjyys	Uudet biotalouden innovaatiot, maatalouden ympäristöasiat, maatilayrittäjyys, ravinteiden kierrätys	Ympäristötietoisuus, energia- ja resurssitehokkuus, asumista tukevat palvelut, uudet palveluratkaisut	Paikalliset innovaatiot, lähien energia, ravinteiden kierrätys, maaseudun lähipalvelun ratkaisut	Nuorten osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet, koulutustoiminta, viestintä	Kyläyhteisöt, uudet yhteistyöverkostot, toisilta oppiminen
P2. Maatalouden kilpailukyky ja maatiloiden elinkelpoisuus	Yhteistyö, monipuolinen maatalous, vertaistuki, kannustimet	Monimuotoiset maatilat, uudet tuotantosuunnat, ympärivuotisuus	Monipuolisuus, erilaiset/uudet tuotantosuunnat, investoinnit, riskienhallinta	Maatilat pysyvän maaseutuasumisen runkona, maisemanhoito	Lähiyhteistyö, maataloutta palveleva muu yritystoiminta, paikalliset markkinat	Nuoret viljelijät, kannustimet, vertaistuki	Vertaistuki läheltä ja kauempaa, maatalaosakkuus, kyläyhteisöt
P3. Elintarvike- ja non-food-ketju	Raaka-aineiden jatkojalostus, lähi- ja luomuruoka, suoramyyni, jakeluketjut, biomassaan perustuva lähien energia	Metsäraaka-aineiden jalostus, erikoistuotteet, yritysten energia- ja resurssitehokkuus	Maatalouden riskienhallinta ja haavoittuvuuksien torjunta, ruokaketjut, lyhyet jakelukanavat, biomassojen hyödyntäminen	Lyhyet jakelukanavat, lähituotteet, paikalliset markkinat	Paikalliset markkinat, lähituotteet, lyhyet jakeluketjut	Nuorten uudet ideat ja innovaatiot, viestintä	Lähituotteet, tutut tuottajat
P4. Maa- ja metsätalouden ekosysteemit	Ympäristöyrittäjyys, ekosysteemipalvelut, ennallistamisosaaminen, vesiosaaminen, maaseutu-/ luontomatkailu	Ympäristöyrittäjyys, ekosysteemipalvelut, ennallistamisosaaminen, vesiosaaminen, maaseutu-/ luontomatkailu, puu raaka-aineena	Monimuotoinen maatilayrittäminen: ympäristöyrittäjyys, ekosysteemipalvelut, ennallistamisosaaminen, lanta-/ ravinneyrittäminen, vesiosaaaminen, maaseutu-/ luontomatkailu, ympäristöystävälliset tuotantomenetelmät	Viihtyisä ja monimuotoisen asumisympäristö, maisema	Lähiympäristö, lähi-kohteet, luonnonantimet	Koulutus, nuorten ideat ja innovaatiot, nuorten talkoot	Viihtyisä maaseutu, kylätoiminta, talkoot
P5. Voimavarojen tehokas käyttö, vähähiilisyys ja ilmastoa säästävä talous	Ympäristöyrittäminen, materiaalien kierrätys ja jatkojalostaminen, resurssiviisaat ratkaisut	Uusiutuva energia, metsäraaka-aineet, puunjalostus, puurakentaminen	Energiatehokas maatala, ravinteiden ja muiden materiaalien kierrätys, kone- ja muu viljelijäyhteistyö	Työn ja asumisen yhdistäminen, ekologiset asumisratkaisut, puurakentaminen, lyhyet jakeluketjut	Lähihuoka, lähien energia, lähellä tuotetut palvelut, ICT- ym. ratkaisut	Nuorten ideat ja osaaminen, opinnäytetyöt	Kaupunki-maaseutuvuoropuhelu, lähituotteet, omatoimisuus, omavaraisuus
P6. Sosiaalinen osallisuus, köyhyyden vähentäminen ja taloudellinen kehitys	Monipuolinen yritystoiminta, pienyritykset, erikoistuotteet, tietotekniikka ja muu perusinfra	Metsäpalveluyrittäminen, metsävaroihin perustuva yrittäminen, erikoistuotteet, puurakentaminen	Maatilatalouden toimintaympäristöt, perusinfra, tukipalvelut	Vanhat ja arvokkaat asuinympäristöt, perinnerakentaminen, monimuotoinen maaseutuasuminen	Lähihoiva ja muut lähipalvelut, lähihuoka	Nuorten osallisuus ja vaikutuskanavat, pop up-yrittäminen ym. yrittäjyyskokeilut, vapaa-aika	Maaseudun sosiaaliset yritykset, palveluiden saatavuus, kylätoiminta

LIITE 4. Toimenpidekokonaisuuksien arviointi

Valitsemamme painopistealueet ja läpäisevät teemat kohtaavat monissa kohdin. Oheiseen taulukkoon on koottu leikkauskohtiin liittyviä kysymyksiä. Ne toimivat samalla sekä työkaluina rahoittajille tulneiden hankeesitysten ennakkoarvioinnissa että itsearvioinnin runkona ja muistilistana kehittämisesitysten tekijöille.

Pääteemat/ läpileikkaavat teemat	Nuoret maaseudun voima- varaksi	Lähitalouden Keski-Suomi	Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen voimavaraksi
Uudistuva yrittäminen	<i>Miten toimenpide edistää nuorten ja nuorten aikuis- ten yrittäjyyttä, yrittäjyyden kokeilemistä, yrittä- jyysasennetta ja/ tai yrittä- jyysosaamista?</i>	<i>Miten toimenpide edistää lähituotteisiin ja paikallisiin resursseihin perustuvaa yrittäjyyttä ja auttaa liike- toiminnan edelleen kehit- tämistä (esim. tuotteista- minen)? Millä tavoin toi- menpide synnyttää/ edistää luontolähtöistä, kestäväää yrittäjyyttä? Miten toimen- pide edistää yritystoimin- tamme resurssiviisautta ja periaatetta "toisen jäte on toiselle raaka-aine"?</i>	<i>Miten toimenpide edistää yrittäjä- myönteisyyttä, yrittämisen edellytyk- siä ja uudenlaisten yhteistyömuotojen syntymistä (esim. 3.sektori, julkinen sektori, yritykset)? Miten toimenpide auttaa yrittäjien/ yritysten kansainvä- listymisessä ja uusien ulkomaisten asiakkaiden löytämisessä? Miten toimenpide auttaa yrittäjiämme ha- kemaan ideoita ja kokemuksia ulko- mailta ja jalostamaan niitä meidän toiminta-ympäristöömme paremmin sopiviksi? Miten toimenpide edistää meille tärkeää FINNBEING³-toimintaa ja siihen perustuvaa yrittämistä?</i>
Monimuotoinen maaseutuasumi- nen	<i>Miten toimenpide lisää erityisesti nuorten viihty- mistä ja vapaa-ajan- viettomahdollisuuksia kotiseudullaan? Miten toimenpide edistää nuorten osallistumista ja aktiivisuut- ta sekä nuorten äänen kuulamista? Miten toimen- pide huomioi nuoret pa- luumuuttajat ja heidän tarpeensa?</i>	<i>Miten toimenpide edistää paikallista asumisviihty- syyttä ja monipuolisen ja monimuotoisen lähitason yhteistyön syntymistä/ kehittämistä?</i>	<i>Miten toimenpide edistää paikallista yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä? Edis- tääkö toimenpide paikallisiin voima- varoihin ja lähiyhteistyöhön perustu- vaa yrittäjyyttä? Parantaako toimen- pide mahdollisuuksia maaseutuasumi- sen ja työnteon yhdistämiseen?</i>
Metsistä on mo- neksi	<i>Lisääkö toimenpide nuorten kiinnostusta ja osallistumis- ta metsävarojen hyödyn- tämiseen ja metsäluontoon pohjautuvaan yrittäjyy- teen? Lisääkö toimenpide nuorten luonto-/ metsähar- rastuneisuutta?</i>	<i>Miten toimenpide edistää paikallisten metsä- ja met- säluonnonvarojen hyödyn- tämistä ja luonnonvarojen jatkojalostamista? Edistää- kö toimenpide metsään/ metsävaroihin perustuvaa yrittäjyyttä?</i>	<i>Edistääkö toimenpide metsäluonnon- varoja hyödyntävien yrittäjien ja yritysten yhteistyötä ja verkostoitu- mista, esim. yrittäjätiimitoimintaa? Edistääkö toimenpide yhteistyötä yli toimialarajojen, esim. metsät ja mat- kailu?</i>
Potkua maatalous- yrittämiseen	<i>Miten toimenpide parantaa nuorten viljelijöiden toimin- taedellytyksiä, hyvinvointia ja työssä jaksamista? Kan- nustaako toimenpide suku- polvenvaihdoksiin ja tilojen kehittämiseen?</i>	<i>Miten toimenpide edistää maatilataloutta tukevaa muuta paikallista/ alueellis- ta yritystoimintaa (esim. erilaiset palvelut)?</i>	<i>Miten toimenpide lisää viljelijöiden yhteistyötä (esim. yhteishankinnat, koneurakointi)? Miten toimenpide edistää maatalousyrittäjien yhteisölli- syyttä, vuorovaikutusta ja vertaistu- kea? Lisääkö toimenpide maatalous- yrittäjien, maaseudun muiden asuk- kaiden ja toisaalta myös "kaupunki- laisten" vuorovaikutusta ja kump- panuussuhteita ja verkostoitumista?</i>

³ Suomalaista hyvinvointia luonnosta, esim. erilaisten luontolähtöisten virkistys-, terapia-, hoito-, lähiruoka-, majoitus-, maatilamatkailu-, ohjelma-, kulttuuri- ja liikuntapalveluiden tuottaminen.

Keski-Suomen elinkeino-,
liikenne- ja ympäristökeskus

www.ely-keskus.fi/

www.ely-keskus.fi